

Friedrich Melinda

Az 1918-as Nemzetközi Pszichoanalitikus Kongresszus a korabeli napisajtóban. Spanyolnátha, kánikula és a cári család sorsa

„Elutazása napján az újságok még sokat beszéltek rólunk [...]” (Freud–Ferenczi 2003, 174 [1918. okt. 4.]) – Ferenczi ezt néhány nappal az után írta Freudnak, hogy Budapest volt a nemzetközi pszichoanalitikus kongresszus helyszíne.¹ Mai szemmel nézve is jelentős és megemlékezésre méltó esemény, mi több, mérföldkő a magyarországi pszichoanalízis történetében, hogy száz évvel ezelőtt, 1918. szeptember 28-29-én itt rendezték meg a pszichoanalitikusok V. nemzetközi kongresszusát. Hogy milyen jelentősége lehetett ennek az eseménynek 1918-ban a korabeli újságolvasó, ill. közvélemény számára, arról a korabeli napisajtóból értesülhetünk.

1918-ban tíz éve annak, hogy Ferenczi megismerte Freudot. Még tart a világháború, de alig fél év múlva kikiáltják a Tanácsköztársaságot, és a világon elsőként Ferenczi Sándort kinevezik a pszichoanalízis professzorává (Lásd: Erős, 2009). 1918/19-re, még ha rövid időre is, Budapest a pszichoanalízis központjává válik.

1918 nyarának egy részét Freud – Freund Antal jóvoltából, inkognitóban – egy budapesti villában töltötte.² Dénes Zsófia vele készített interjújában Freud a közelgő

¹ Legközelebb 1937 májusában rendeztek Budapesten nemzetközi pszichoanalitikus összejövetelt, a *Vierländertagung*-ként emlegetett (magyar, cseh, osztrák és olasz résztvevőkkel zajló) pszichoanalitikus kongresszust.

² Freud visszavonultságára magyarázatot ad Dénes Zsófia visszaemlékezése, amely jól érzékelteti, mennyire idegen volt Freudtól a nyilvánosság előtti szereplés: „Nem esik jól Freud professzornak az interjú. Nem az ő lényéhez való a személy szerint, s nem úgy szerinti hírlapi szereplés. Tudom és látom, mennyivel szívesebben töltené csendes, tudományos eszmecserében a délutánját orvos barátaival, akik itt körülvették [...]” (Dénes, 1918a, 8 [2012, 81]).

breslaui nemzetközi kongresszusról is beszélt: „Az utolsó pszichoanalitikai, nemzetközi kongresszus 1913-ban volt Münchenben; a legközelebbi, az idei szeptember 21. és 22-én lesz Breslauban, ezen azonban, sajnos, csak a középhatalmakhoz és a semleges országokhoz tartozók vehetnek részt” (Dénes, 1918a, 8 [2012, 83]). Az, hogy a kongresszus a háború következtében fellépő „technikai és közlekedési nehézségek miatt” (IZP, 1919, 52 [Giefer, 2007], vö. Freud-Ferenczi, 2003) Budapestre került, csak 1918 szeptemberében vált bizonyossá. 1918. szeptember 10-én Ferenczi már a kész tényt közölte Freuddal: „[...] ’en petit comité’ eldöntöttük, hogy saját felelősségre cselekszünk; táviratoztunk ’mindenkinek’, akit érint, és megkezdjük a ’Budapesti pszichoanalitikus kongresszus’ előkészületeit. Az Ön véleményét kikérni sok időbe telt volna [...]” (Freud–Ferenczi 2003, 169 [1918. szept. 10.]).

A választás szerencsésnek bizonyult. A kongresszus, amely a háború miatt a szokásosnál szűkebb körű volt – a Nemzetközi Pszichoanalitikai Egyesület magyar, osztrák, német és holland tagjai vehettek részt rajta –, mind tudományos, mind tudománytörténeti szempontból „tényleg jól sikerült” (Freud–Ferenczi, 2003, 174).³ Az esemény kedvező magyarországi fogadtatása a pszichoanalízis elismerésének kezdeteit jelzi. A budapesti volt az első pszichoanalitikus kongresszus, amelyen a városvezetésen kívül (magyar és külhoni) állami szervek is képviselve voltak.⁴

A vendégszerető légkör és a barátságos fogadtatás volt az, ami a budapesti a kongresszust – legalábbis az egykori résztvevők beszámolóí szerint – különlegessé tette. Lóránd Sándor számára a „hadsereg magas rangú tisztjeinek” jelenlétén túl, „[k]ülönösen emlékezetes volt a Budapest városa által Freud és a kongresszus tiszteletére [a Bristol szállóban – F.M.] rendezett hivatalos fogadás; úgy él emlékezetemben, mint egy csodálatos társadalmi esemény, az Osztrák-Magyar Birodalom végső, csillogó gálája” (Lorand, 1975/76, 677, vö. Jones, 1973). A kongresszus vendégei Budapest legújabb és legelegánsabb palotájában, a hét esztendeig épült és akkor megnyílt grandiózus Gellért szállóban voltak elhelyezve

³ Ferenczit a nemzetközi egyesület elnökévé, Freund Antalt annak titkárává választották. A kongresszus kiemelkedő jelentőségű eseményeiről lásd: Bálint, 1948, 168.

⁴ A kongresszuson jelen volt Budapest főpolgármestere, Bárczy István, és a „a tárgy fontosságára való tekintettel a porosz hadügyminisztérium dr Holm és dr Casten tanár törzsorvosokkal, a közös hadügyminisztérium dr Pausz vezértörzsorvossal és dr Valek főtörzsorvossal, a honvédelmi minisztérium dr Szepessy főtörzsorvossal, dr Németh és dr Hollósy törzsorvosokkal képviseltette magát” (Nemzetközi pszichoanalitikai kongresszus, 1918, 8). A hadsereg képviselőinek jelenlétét a kongresszus egyik fő témájának – a háborús neurózisokról – a jelentősége is indokolta (A háborús neurózisokról lásd: Ferenczi, 1919; Erős, 2014).

(Vö. Kiss, 1993). A kongresszus impozáns helyszínére, a Magyar Tudományos Akadémiára a külön az ő rendelkezésükre bocsátott dunai kirándulójárázó szállította a résztvevőket (Lorand, 1975-76, 678). Lóránd visszaemlékezése szerint a kongresszus a politikai eseményeket is háttérbe szorította: „Visszatekintve egészen rendkívülinek tűnik, hogy a kongresszuson jelenlévők közül láthatóan, alig valakit – legkevesbé a katonatiszteket [a hadügyminisztériumok küldöttjeit] – aggasztott, hogy a központi hatalmakat már csak néhány hét választja el a teljes összeomlástól” (Lorand 1975/76, 678-679).

A pszichoanalitikus kongresszusról rövid híradás formájában valamennyi számottevő országos terjesztésű napilap beszámolt, a kongresszus előtt, alatt és után; a nemzetközi sajtó is hírt adott róla: az osztrák és német lapok találták említésre méltónak. A kongresszus kapcsán három publicisztika is megjelent, mindhárom írás a korabeli szellemi és intellektuális élet jeles képviselőinek tollából, akiket a pszichoanalízishez, nevezetesen Ferenczihez személyes, baráti, avagy rokoni szál is fűzött (Dénes, 1918; Kosztolányi, 1918; Krúdy, 1918). Írásában – egyedülként – Dénes Zsófia hívta fel az olvasó figyelmét arra, ami *nem* volt jelen a kongresszuson: a pszichoanalízis „oldalhajításaira”, amelyek „nem nyernek bebocsáttatást” (Dénes, 1918, 7). Szakfolyóiratokban az egyesület tagjai közöltek részletes beszámolót: Róheim Géza az *Ethnographiában* (Róheim, 1918), Hollós István a *Gyógyászatban* (Hollós, 1918). Lapszámunkban újraközöljük Dénes Zsófia, Kosztolányi Dezső, Róheim Géza és Hollós István beszámolóit.

Rövidhírek a kongresszusról a napisajtóban

1918. szeptember 26.

Kongreß der Psychoanalytiker. (26. September 1918) *Pester Lloyd*, Nr. 225, 4.

1918. szeptember 27.

Pszichoanalitikai kongresszus. (1918. szeptember 27.) *Az Ujság*, 226, 7.

Pszichoanalitikai kongresszus. (1918. szeptember 27.) *Az Ujság*, 226, 7.

Pszichoanalitikai kongresszus Budapesten. (1918. szeptember 27.) *Magyarország*, 226, 7.

1918. szeptember 28.

A háborús idegbajok megvitatása. (1918. szeptember 28.) *Pesti Napló*, 228, 7.

Internationaler Kongress für Psychoanalyse in Budapest. (29. September 1918) *Pester Lloyd*, Nr. 228, 13.

1918. szeptember 29.

Nemzetközi pszichoanalitikai kongresszus. (1918. szeptember 29.) *Budapesti Hírlap*, 228, 9.

Nemzetközi pszichoanalitikai kongresszus. (1918. szeptember 29.) *Az Ujság*, 228, 11.

Nemzetközi pszichoanalitikai kongresszus. (1918. szeptember 29.) *Pesti Hírlap*, 228, 8.

Nemzetközi pszichoanalitikai kongresszus. (1918. szeptember 29.) *Világ*, 228, 12.

1918. október 1.

A nemzetközi pszichoanalitikai kongresszus. (1918. október 1.) *Budapesti Hírlap*, 229, 9.

A nemzetközi pszichoanalitikai kongresszus. (1918. október 1.) *Pesti Napló*, 229, 10.

A nemzetközi pszichoanalitikus kongresszus. (1918. október 1.) *Világ*, 229, 12.

Der internationale psychoanalytische Kongress. (1. Oktober 1928) *Pester Lloyd*, Nr. 229, 12.

Freud tanár előadása, a nemzetközi pszichoanalitikai kongresszuson. (1918. október 1.) *Magyarország*, 229, 9.

Nemzetközi pszichoanalitikai kongresszus. (1918. október 1.) *Pesti Hírlap*, 229, 9.

Nemzetközi pszichoanalitikai kongresszus. (1918. október 1.) *Az Ujság*, 229, 9.

Hírek a nemzetközi sajtóban

Psychoanalytischer Kongress. (2. Oktober 1918) *Wiener Zeitung*, Nr. 226, S. 8.

Der psychoanalytische Kongress. (4. Oktober 1918) *Deutsches Volksblatt*, Nr. 10685, S. 7.

A pszichoanalitikus kongresszusról hírt adó lapszámok címlaphírei alapján a kor emberét leginkább a háború eseményei foglalkoztatták: *Angol csapatok bevonultak Bulgáriába. Komoly helyzet a bolgár-macedón harctéren.* (1918. szeptember 27. *Az Ujság*, 226. sz., 1). *Bulgária kilépett a központi hatalmak szövetségéből. Bécsben a kronatanács dönt a monarkia további elhatározásáról.* (1918. szeptember 28. *Pesti Napló*, 228. sz., 1.) *Jászi Oszkár vezércikkét a cenzúra törölte. A bolgár békeajánlat hatása.* (1918. szeptember 29. *Világ*, 228. sz., 1.).

A pszichoanalitikus kongresszusról szóló hírek helyi értékéről, arról, milyen szinten kezelték az adott hírt, a hírek kontextusa alapján tájékozódhatunk. A „Pszichoanalitikai kongresszus” jelentősége a korabeli laikus újságolvasó számára a következő hírekkel volt egy szinten:

A Gellértfürdő megnyitása. A Bajtársi Szövetség orvosi szakosztálya Trencsénteplisz fürdőn. Gummipótló anyagot találtak fel Németországban. A bolgár hadiművészeti kiállítás. Kiutasítják az idegeneket Fiúméből. A szélhámos királyi hercegi bevásárló. Vidéki gyógyszerészek a belügyminiszternél. Vesztegető áldetektív. (1918. szeptember 27. *Az Ujság*, 226. sz., 7.)

Giesswein a nemzetiségi kérdésről és a népek önrendelkezési jogáról. Százados és tanár afférje. A hadműveletek folytán elpusztult épületek helyreállítása. Letartóztatott áldetektív. A fiumei petroleumcsempészség. Kánikula Nagybecskerekén. A drezdai vasúti szerencsétlenség magyar áldozatai. (1918. szeptember 28. *Pesti Napló*, 228. sz., 7.)

Kiirtották a cári családot? Thomas Mann a háború okáról. Nem steigerolhatnak a mosodák. Dr. Stein Fülöp emléke a Forel-ünnepen. A magánalkalmazottak jogviszonyai. A Népjóléti Központ gyermekfelruházó akciója. (1918. szeptember 29. *Világ*, 228. sz., 12.)

Lemondásra kényszerítik a román trónörököszt. Hogy ünneplik a csehek Szent-Vencel napját. Védekezés a spanyol nátha ellen. Elítélt zsírdrágítók. Megöltek egy rokkant katonát. Az októberi első zsírszelvények beváltása. György nagyherceg sorsa. Tengeri vásárlási igazolványok. Meggyilkolt takarítónő. (1918. szeptember 29. *Pesti Hírlap*, 228. sz., 8.)

Bezárják az összes iskolákat a spanyol nátha miatt. Ausztria nem ad szemet Magyarországnak. Újból emelik a világítás árát. Ítélet a galileetsták pörében. A cári

család sorsa. Romániába értékeket is szállít a posta. (1918. október 1. *Pesti Napló*, 229. sz., 10.)

Az új telefonszabályzat. Nagymesterek berlini sakkversenye. Kolera Berlinben hat halottal. Intézkedés a spanyol járvány ellen. A nyitrai honvédemlék leleplezése. Kedvezményes ellátás szabadságolt katona-diákoknak. (1918. október 1. *Budapesti Hírlap*, 229. sz., 9.)

A szűkkörű kongresszus, akárcsak a pszichoanalízis maga, „korszakosan nagy dolog” (Dénes, 1918, 7) a társadalom egy szegmense, a fővárosi intellektuális-művészeti elit és liberális értelmiség szempontjából, de a társadalom egésze számára marginális jelentőségű esemény: csak egy rövidhír volt a sok között. Igaz, a kongresszus bevallottan és Freud szándékai szerint sem kívánt több lenni, mint „zártkörű összejövétel” (Dénes, 1918, 7). A várakozáson felüli meleg fogadtatás (Vö. Freud–Ferenczi, 2003, 175) átmenetileg még Freudot is kimozdította szokásos szkepticizmusából: „Látom a jobb idők közeledését, még ha távolról is” (Freud–Ferenczi, 2003, 173 [1918. szept. 30.]). Csak találgatni lehet, hogy a kongresszus sajtóvisszhangja mekkora lett volna néhány évvel később. De még közel tíz évet kell várni arra, hogy a pszichoanalízis a nagyközönség elé vigye tanításait (Vö. Friedrich, 2016).

Irodalom

Balint, M. (1948). On the Psycho-Analytic Training System. *International Journal of Psycho-Analysis*, 29:163-173.

Dénes Zs. (1918a): Beszélgetés Freud professzorral. *Forrás*, 2012/4: 83–84. Eredeti megjelenés: (1918. augusztus 4.) *Világ*, 180. sz., 7-8.

Dénes Zs. (1918b). Pszichoanalitikus-kongresszus. (1918. szeptember 28.) *Világ*, 227. sz., 7.

Erős F. (2009). Ferenczi Sándor professzori kinevezése: háttér és kronológia. *Thalassa*, 20(4):3–28.

Erős F. (2014). Kínzás vagy gyógyítás? Pszichiátria és pszichoanalízis az első világháborúban. *Kaleidoscope Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat*, Vol.5,8: www.kaleidoscopehistory.hu/download.php?cikkid=164

Ferenczi S. (1919). A háborús neurózisok pszichoanalízise. In: Linczényi Adorján (szerk.), *Lelki problémák a pszichoanalízis tükrében. Válogatás Ferenczi Sándor tanulmányaiból* (199-225). Budapest: Magvető, 1982.

Friedrich M. (2016). Ferenczi Sándor a Zeneakadémián. Az 1928-as előadássorozat a Pesti Naplóban. *Imágó Budapest*, 5(3-4):119-132.

Giefer, M. (2007). *Das Korrespondenzblatt der Internationalen Psychoanalytischen Vereinigung (1910 –1941)*. Elektronische Version. http://www.luzifer-amor.de/fileadmin/bilder/Downloads/korrespondenzblatt_1910-1941.pdf

Jones, E. (1973). *Sigmund Freud élete és munkássága*. Budapest: Európa, 1973.

Kiss Gy. (1993). Az V. Nemzetközi Pszichoanalitikus Kongresszus Budapesten, 1918. szeptember 28-29. In: *Tanulmányok a természettudományok, a technika és az orvoslás történetéből*. Budapest: Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége, Tudomány- és Technikatörténeti Bizottság, 41-43.

Kosztolányi D. (1918). Freud szivarja. (1918. október 1.) *Pesti Napló*, 229. sz., 9.

Krúdy Gy. (1918). Tótem-tabú. (1918. szeptember 29.) *Magyarország*, 228. sz., 7.

Lorand, S. (1975-76). The Founding of The Psychoanalytic Institute of the State University of New York Downstate Medical Center. *Psychoanalytic Review*, 62(4):675-715.

Róheim G. (1918). Az V. nemzetközi pszichoanalitikai kongresszusról. *Ethnographia*, 29. évfolyam, VII: 316-317.